

АЖАЛАЙ ТУГ

2021 оной майн 14

№ 9 (4073)

1965 онһоо гарана

АГУУ ИЛАЛТЫН 76 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

Илалтын һайндэрэй үдэр

1941 ондо эхилһэн Агууехэ дайн бүмбэрсэг юртэмсын эрыюулгэхээ жэл ошохо бүри холодожол байна. Мүнөө жэл 76-дахи жэлэй ойн һайндэрые угтаабди.

Манай аймагта үндэр хэмжээндэ тэмдэглэгдээ. Майн 9-ндэ үглөөнэй 9 сагһаа Захаамин хотын харгыгаар автопарад «Ура Победе!» болобо. Үглөөнһөө эхилгээд олон хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэбэ. Тиигээд спорткомплекс «Тамирай» дэргэхээ хэдэн һургуулинуудай һурагшад багшанартаяа болон эмхи зургаануудай ажалшад хамта гол гудамжаар гэшхэлэн аймагай захиргаанай дэргын хажуугаар гаража, бултадаа хамтаран, дайнда баатарай үхэлөөр унаһан сэрэгшэдтэ табигдаһан хүшөөдэ ошобод. Эндэ мүнөө жэл хүн зон олоороо суглараа. Уданшьегүй митинг эхилжэ, Захаамин аймагай захиргаанай гулваа С.В. Гонжитов, депутадуудай Сөведэй түрүүлэгшэ Л.Ц. Санжеева, хотын гулваа М.С. Цыренов болон бэшэд амаршалгын

үгэнүүдые хэлэбэ. Сугларгшад дайнаа бусаагүй сэрэгшэдые минутын туршада абяа шэмээгүй байлгаар ёһолон хүндэлөө. Хүшөөгэй дэргэдэ сэсэгүүд, веногууд табигдаба. Х. Раднаев, Н. Спицин, А. Базаров гурбан дайнай үсын дуу дуулажа, харагшадые уяруулба.

Найр наадан хотын түбталмай дээрэ үргэлжэлбэ. Понирхолтой дуу хатар, дайнай үсын зураглалнуудые харуулба. «Гастрономический фестиваль» гэжэ нэрлэгдэһэн ехэ хэмжээн болобо. Нью-

тагаархид, айлшад энэ үдэр олон тоото арадуудай хоол амсаха аргатай байба. Манай аймагта эбтэй эетэйгээр хори гаран яһатад ажаһууна. Эндэ молдав арадай, белорусс, украин, буряад-монгол, армян, таджик, узбек болон ород арадай амтатай эдсэнүүдые эдижэ үзэбэ. Таджик болон узбек арадай эдсэн илажа гаража, хатараа хатаржа харагшадые урмашуулжа, хонин төөлэй бэлэг абаба. Хоёрдохи һуури молдав арадай эдэе Кишмарай эбтэй гэр бүлэ бэлдэжэ, та-

бан мянга түхэриг абаба. Гурбадахи нуурида «Славянский базар» беларусс ба украин арадай эдэе Агро-промышленно техникумай мэргэжэлтэд бэлдэжэ, гурбан мянган түхэриг абаба. Дүрбэдэхи нуурида – армян, ород, буряад-монгол арадай эдээн орожо, мянга мянган түхэриг хүртэлсэбэ. Саашадаа фестиваль-

мүрүсөөн «Этих дней не смолкнет слава!» үнгэржэ, найман эмхи зургаанууд хабаадаба. 15 минутын хоорондо һонирхолтой, дайнда зорюулагдаһан зүжэг, али тоглолто харуулаха байба. Түрүү нуурида хотын захиргаанай мэргэжэлтэдэй бүлгэм гараба. Хоёрдохи нуурида хүүгэдэй

хүмүүжүүлэгшэдэй бүлгэм ба гурбадахи нуурида аймагай болбосоролой таһагай мэргэжэлтэдэй бүлгэм гараба. Үдэпшын арбан сагта «Свеча памяти» гэхэн зургаадахи акци үнгэржэ, тэрэнэй һүүлээр салот үгтэжэ, һайндэрэй үдэр түгэсэбэ.

Дэнцэма ДОНОЕВА,
манай корр.

ТАМИР

Заншалта 55-дахи урилдаан

Табин табадахи «Вести Закамны» сониной шанда хүртэхын түлөө хүнгэн атлетикээр Илалтын 76 жэлэй ойдо зорюулагдаһан эстафета заншалта ёһоороо майн 7-до үнгэрбэ.

Мүнөө жэл эстафетэдэ 150-аад хүн хабаадаба. Эдэнэй тоодо хүдөө нотагуудай Ехэ-Сахирай, Сахирай ба Михайловкын команданууд ерэхэн байна. Түрүүшын гүйлгэндэ 8-9-дэхи ангиин нурагшад урилдаба. Эндэ 5-дахи хургуулиин нурагшад түрүү нуури эзэлбэ. Хоёрдохи нуурида 4-дэхи хургуули, гурбадахи нуурида 9-хи ангиин 5-дахи хургуулиин нурагшад оробо.

10-11-дэхи ангиин нурагшадай хоорондо 1-дэхи хургуулиин команда түрүү нуурида оробо. Хоёрдохи 5-дахи хургуулиин нурагшад, гурбадахи нуурида 4-дэхи хургуулиин нурагшад оробо.

Бага хургуулинуудай хоорондо: түрүү нуури Ехэ-Сахирай команда,

хоёрдохи нуурида Сахирай команда оробо.

Ехэшүүлэй хоорондо: түрүүшын нуури – 4-дэхи хургуулиин команда, хоёрдохи нуури – эрдэм болбосоролой таһагай мэргэжэлтэд оробо, гурбадахи нуурида Ехэ-Сахирай команда оробо. Тиигээд кросс боложо, хүнүүдые һонирхуулба.

Эстафетын чемпионуудта

болон призёрнуудта редакциин болон эмхи зургаануудай зүгһөө үнэтэ бэлэгүүд барюулагдаба.

Эстафетэдэ хабаадагшадта, командануудые бэлэдхэл хэхэн тренернүүдтэ, залуушуулай хэрэгэй таһагай мэргэжэлтэдтэ, эстафетын судьяанарта һайн һайхание хүсэнэбди.

Дэнцэма ДОНОЕВА,
манай корр.

Энэ зунай амаралтын онсо шэнжэ

2021 оной зунай хүүгэдэй амаралтын хаһа онсо байха. Энээн тухай Улаан-Үдэ хотын захиргаанай залуушуулай болон ниигэмэй бодолгын талаар хороон дуулгана.

Коронавирус үбшэнһөө һэргылэмжын дүримүүдые сахин, үхибүүд болон лагерьнуудта хүдэлхэ мэргэжэлтэд амаралгын газар хамта, нэгэ үдэр ошохо, тэндэһэнь ерэхэ болоно. Түрэлхид лагерьнуудта оруулагдахагүй.

Мүнөө агаар хорото бодосуудһаа сэбэрлэдэг, хүнэй бэсын халууниие шалгадаг хэрэгсэлнүүд абтанхай. Аюулгүй байдал сахилгада хэрэгтэй видео буулгабари хэдэг камеранууд үлгэгдэнхэй, харуулшад тодорхойлогдонхой. Бусадшые шухала асуудалнуудаар зохид шийдхэбэринүүд абтанхай.

Энэ зундаа лагерьнуудта амарха хүүгэдэй тоо 75 % байха гол эрилтгэтэй. Нэгэ халаан 21 үдэр үргэлжэлхэ. Халаан бүхэндэ хүүгэдэй хабаадалгатайгаар һонин хэмжээнүүд болохо түсэбтэй. Ород Улас,

Буряад Улас дотор 2021 он Эрдэмэй, технологиин жэл гээд соносхогдоһон. Тиимэһээ энээндэ зорюулагдаһан болон Улаан-Үдэ хотын анхан байгуулагдаһаар 355 жэлэй ойдо дашарамдуулагдан олон тоото үйлэ хэрэгүүд эмхидхэгдэхэ.

Хамтадаа энэ зундаа үдэртөө срээд амарха түхэлтэй 65, амаралгын болон ажалай 20, элүүржүүлгын шэглэлтэй 20 лагерьнууд ажаллаха. 37000 үхибүүд амарха аргатай.

Мартын 31-дэ түрэлхидэй зүгһөө хүүгэдээ али нэгэн лагерьта амаруулха тухай электронно аргаар мэдүүлгэ барилгын болзор түгэсөө. Тиин апрелин 1-һээ июлиин 15 болотор түрэлхид лагерьнуудта хандалга барижа, үхибүүдээ тэндэ амаруулха эрхэтэй.

Буряад Улас

Хашагһаа һэргылэмжын хүдэлмэри

Үбэр Байгалай арададуудай этнографическа музейдэ хашагһаа һэргылэмжын хэмжээнүүд ябуулагдаа.

«Жэл бүхэндэ иимэ хэмжээн үнгэргэгдэжэ, музейн газарта, ой модондо тусхайта бодосуудтай хэрэгсэлнүүд тараагдажа, хашагуудые үгы хэхэ удхатай. Мүнөө дулаарахада, эдэ амаралтын үдэрнүүдтэ олон хүн музейдэ айлшалжа ерэдэг. Тиимэһээ нэн түрүүн зоной бэсын энхэ элүүртэ һанаагаа табиха шухала», – гээд мэргэжэлтэд хэлэнэ.

Байгша оной эхинһээ хашагта хазуулһан хүнүүдэй эмнэлгын газарнуудта хандаһан ушарнууд бүридхэгдэнхэй. Апрель һарын түгэсхэлдэ 86 хүн хашагта хазуулаа. Майн 6-ай баримтаар, хашагта хазуулһан 153 хүн, тэрэ тоодо, 49 үхибүүд, эмшэдтэ хандаһан байна.

Тарбагатайн, Кабанскын, Түнхэнэй, Захааминай, Хориин, Зэдын, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй хүн зоной хашаг-

та хазуулха ушарнууд бүридхэгдөө. Хорото үбшэнтэй хашагуудые элирүүлхэ зорилготойгоор 46 хашаг лабораторида эльгээгдээ.

Хашагай энцефалит үбшэнһөө һэргылэмжын тарилга Буряад Уласта үргэлжэлһөөр.

Хашагай энцефалит үбшэнһөө һэргылэмжын тарилга 77 мянган хүндэ хэхэ гэжэ түсэблэгдэнхэй. Майн 6-ай баримтаар, 33 мянганһан дээшэ хүн һэргылэмжын тарилга абанхай. Пэргылэмжын

ажал ябуулагдаһаар. Ажаһуудаг газарайнгаа поликлиникэдэ хандажа, һэргылэмжын тарилга тарюулха арга бии. Үхибүүд түлбэригүй тарилга абана.

Ой модо, парк ошон хүнүүд нэгэ хэды саг болоод лэ бэе бээ хараха, хубсаһаа шалгах шухала. Ямаршье талада муухай үбшэнтэй хашаг байжа магад.

Хашагууд ами наһанда аюултай инфекционно үбшэ дамжуулдаг.

Буряад Улас

Дүтын холбоотой багшамни

1975 оной зун Буриадай багшанарай дээдэ нургуули дүүргээд, Захааминдаа ерэжэ, түрэл Дүтэлүүрэйнгээ нургуулида хүдэлхэ болоо бэлэйб. Ушарынь юуб гэхэдэ, дээдэ нургуулида һүүлшын жэлээ нуража байхадаа, амаралтын үедэ нютагтаа ерэжэ, нургуулингаа үхибүүдтэ хатарнуудые табидаг байгааб. Нэгэ хатарынь Монгол орондо бүжэг нааданда амжалтатайгаар хабаадалсаһан юм. Тиихэдэ захиралай орлогшоор хүдэлжэ байһан Бадма Гомбоевна намайе абаа бэлэй. Тэрэ саһаа хойшо наһанайнгаа амаралтада гаратараа, түрэл нютагтаа хүдэлөөб. Жэл соо түүхэ заагааб, хоёрдохи жэлдэм хүмүүжүүлгын талаар захиралай орлогшо болгожорхёо. Энэ баһал Бадма Гомбоевнагай зууршалгаар лэ байгаа.

ШЭНЭ ЭРИЛТЭНҮҮДЫЕ НЭБТЭРҮҮЛГЭ

Тиигэжэ багшата-
яа хоюулаа орлог-
шонор болоһон урма
баяртай ажаллажа
эхилээ бэлэйбди.
Үглөөһөө үдэшэ бо-
лотор заб сүлөөгүй,
«ажал – амидарал»
гэһэн түсэл-зорилго
табижархёод, арга-
гүй эдэбхитэй хүдэл-
дэг бэлэйбди. Той-
роод дүршэл ехэтэй,
урагшаа һанаатай
эрхим багшанар
хүдэлдэг һэн: Дора
Зуйконовна Цыре-
нова, Роза Пивова-
ровна Хамаева, Софья
Базаржаповна Батуева,
Дулма Дымбрыловна
Дылгырова, Роза Доржи-
евна Дашеева, Зоя Пама-
евна Цыренова болон бу-
сад һаналаа нэгэдүүлээд,

үгээ ойлголсоод, ажал-
даа хам оролсохобди.

Бадма Гомбоевна зав-
учнай багшанартаа шэ-
нэ-шэнэ эрилтэнүүдые
ажалдань оруулжа, заал-
һаа тэрэнээ бүтээхэ.

Өөрөө хими-биоло-
ги зааха. Хэшээлдээ
багшанараа ури-
жа, шэнэ аргууды-
е, хэрэгсэлнүүдые
яажа хэрэглэхые
харуулха, баян
дүршэлөөрөө ху-
баалдаха. Энэни-
ень багшанар да-
ган абажа, өһөдөө
шэнэ дүримүүдые
оруулалсаһан нээ-
мэл хэшээлнүүдые
баһал харуулха. Бэс
бээдээ оролсоһоор,
ябалсаһаар, манай
багшанар аргагүй
шадалтай, дүршэлтэй
бологшо һэн.

Минии хэшээл-
нүүдтэ нэгэ-хоёр дахин
бэшэ, ото орожол байгша
һэн. Ямаршые хашартай
юм даа гэжэ һанаһаншые
байгаа хаб, теэд ганса ми-
нии хэшээлнүүдтэ бэшэ,
олохон багшанарые

даха дахаһаар лэ, ёһотой багшанар болгоол даа. Өөрөө аймагай, республикын багшанарай эгээл эрхим багшанарай нэгэн юм һэн. Энээний-ень арба гаран хими-биологиин багшанар, Бадма Гомбоевнагай шабинар гэршэлнэ. Мүнөө Бадма Гомбоевнада заалгаһан хүн бүхэмнай багшадаа баяр баясхалан хүргэжэ байһан байха.

АРАДАЙНГАА АРЮУН ЗАНШАЛНУУДТА ТҮШЭГЛЭН

Шэб шэнэ түсэл зохёожо эхилээд, Бадма Гомбоевна багшанар-таяа хургуулия, коридор, таһаг бүхэнүүдээ шэнээр шэмэглэжэ эхилээ һэн. Бадма Гомбоевна өөрын түсэб, программа зохёожо, түрүүшын алхамууды хургуули соогоо ябуулжа эхилээ. Буряад Уласайнгаа ёһо заншал, хургаал заабаринууды, буян, нүгэл, зол жаргалай, зоболонгой шалтагаанууд тухай мэдэсэнүүды ханаараа планшет, стендэнүүды бэлдэжэ тааруулхабди. Буряад хургуули ямар байха ёһотойб гэхэн зорилго табья бшуу. Бүхы хэшээлнүүд,

хэшээлһээ гадуур кружок, секцинүүд, элдэб нэмэлтэ нэгэдэлнүүд нэгэл зорилготойгоор – арадайнгаа ёһо заншал, хургаалнуудта хабаатайгаар ажаллаха байгаа.

Би хүмүүжүүлгын талаар баһал захиралай орлогшо хадаа, эстетическэ талаар ажал ябуулааб, хургуулия шэнэ хэрэгсэлнүүдээр хангаха ханаатай зураха, бэшэхэ болоо һэм. Хатарай танхим (зал ритмики) байгуулжа, бүхы анги-нууд 2-дохихоо 10-дахи хүрэтэр долоон хоног соо хоёр дахин ритмикэ хэдэг болоо. Тиигэжэ үхибүүн бүхэн дуу хатартай танилсадаг байгаа. Удангүй дууша, хатарша үхибүүднай аймаг соогоо түрүү хуруинууды эзэлдэг болоо. Холо ойгуур суутай «Зэмхэ сэсэг» ансамбль иигэжэ бии болоһон юм, саашадаа «жэшээтэ» ансамбль нэрэтэй болоо.

Уран гартай багша Гонгор Гомбоевич Базаров үйһөөр, модоор, түмэрөөр урлалай таһаг байгуулжа, урагшатай хүдэлжэ эхилээ. Оёдолшо бэрхэ багшанар Радна Дашиевна Дымбрылова, Татьяна Васильевна Цыденова оёдоллой таһаг

бэлдэжэ, буряад угалзануудаар шэмэглэгдэхэн малгай, гуталнууды, буряад дэгэлнүүды оёжо эхилээ. Эдэ бүгэдэ Бадма Гомбоевнагай хүсөөр, тэрэнэй оролдолгоор хэгдээ һэн.

Бадма Гомбоевна Буряадай багшанарай дээдэ хургуулийн эрдэмтэдтэй нягта холбоотой боложо, тэдэнээ хургуулидаа асаржа харуулаа, бэлдэхэн ажалаа үзүүлжэ, ехэтэ һонирхуулаа. Эрдэмтэд Бадма Гомбоевнада бэлэн диссертаци байна ха юм, ажалаа хамгаалагты гэжэ дурадхаа. Багшамнай юу тиихэб даа, ерэхэн ошоһон зондо байһанаа хубаалдаад, тараагаад үгэжэрхихэ.

Пургуулимнай яһала сууда гараа, түрүүшээр аймаг соохи багшанар, удаань бүхы Буряад Уласаймнай аймагуудһаа түлөөлэгшэд ерэдэг һэн, бэшэжэ, буулгажа абаха, элидхэлнүүды шагнаха. Зэдын, Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй аймагуудай хургуулинууд Бадма Гомбоевнагай түсэлөөр ажалаа ябуулдаг болоо бэлэй.

БАГШЫМНАЙ ХЭРЭГ МҮНХЭ

Сагай үнгэрхэдэ,

юумэн ондоо болоо юм бээ, харин багшымнай хэһэн хэрэг мүнөөшье шухала: буряад хэлээ мартахагүй, улам саашань хүгжөөхэ гэһэн бодол ёһотой буряад хүн бүхэнэй толгойдо ха юм. Бадма Гомбоевнагай түсэл-заабари, бэшэһэн, хэжэ ябаһан ажаябуулга эгээл хэрэгтэй болоод байна гэжэ ханахаар. Буряад хургуулинуудта бүхыдэнь энэ түсэлынь дурадхаха байгаал ха.

Наһанайнгаа амаралтада үнинэй гараһаншье хаа, багшамнай үшөөл сэхэ ажал ябуулдаг һэн: хургуули дүүргээшэд олон жэл соо Бадма Гомбоевнада заалгажа (репетиторство), дээдэ хургуулида орохоо бэлдэхэ. Гэртэнь ерэжэ, хэдэн хэшээл абаад, дээдэ хургуулида ороһон лэ байха.

ЗОХЁОХЫ, ШЭНЖЭЛХЫ АЖАЛ

Үшөө тийгээд хэдыхэн жэл соо табан сэхэ ном багшамнай бэшэжэ гаргаа. Дүтэлүүр, Хужар, Нурта нютагуудтаа, ажаһуужа байһан бүхы зоноо арбаад үс хүрэтэр бултыень мэдэжэ, эли тодоор номууд соогоо

харуулжа шадаа. Уг гарбалаа һайн мэдэхгүй хүн байгаа хаа, Бадма Гомбоевнада хандажа, мэдэжэ абадаг байһан. Монгол ороной Булган аймагта, сэхэнхидээ Тэшэг сомондо 20-ёод онуудаар манай үбгэ эсэгэнэр нүүжэ ошоһон, мүнөө олон буряадууд тэндэ ажаһуудаг байна. Тэндэ хэды дахин ошожо, түрэл гаралнуудаа, ойрохи хамаатанаа оложо, аха дүүнэрэй хоорондо утаһа татажа, томохон ном бэлдээ. Багша-ветерануудтаяа хамта үшөө нэгэ ном гаргалсаа. Үшөө сэхэл түсэбүүдтэй байгаал даа.

Би хургуулиин захиралаар, сомоной даргаар хүдэлжэ, багшатаая хэдыхэн соо холбоогоо таһараа һэм. Урихан шарай, энхэргэн мийһэрэл татахал даа – уулзаха ханаан сэдхэлыеш аргагүй эзэлхэ. Наһанайнгаа амаралтада гараад, багшынгаа үхибүүдтээ хото руу нүүжэ ерэхэнһээ хойшо наашаа ерэхэдээ, заатагүй уулзадаг болоо һэм. Улаан-Үдэ ерээд хонходоходом, хэзээ ерэхэшниб, оронгүй бү ябаарай гэхэ.

Түрүүшын багшанар

Дора Зуйконовна Бадма Гомбоевна хоёрни уулзаһаһан, хэн нэгэнэйнгээ гэртэ амтатай хоол бэлдэһэн, аргагүй баяртайнууд угтажа байха. Удаахан хөөрэлдэжэ, ханаа сэдхэлээ заһажа һуухабди. Хоюулаа «дуугаа дуулыш» гэхэ. Хэдэн дуу сугтаа дуулалдажа, уярхаяашье ханахабди.

Мүнөө дахин уулзахагүйбди, харалсахагүйбди, дуугаа дуулалдахагүйбди гэжэ мэдэрхэдээ, зүрхэ сэдхэл гунигаар дүүрэжэ, уярмаар бологдоно.

Иимэл залууһаа заб сүлөөгүй, амарха гэшые мэдэхгүй, ханаһанаа заабол бүтээхэ, харбайһанаа абажа шададаг бэлэй, манай багша. Үхибүүдээ дахажа, аша гушанараа үргэлсэжэ, хуби заяаснь зүб тээшэнь болголсожо, мүнгэ тангааршье туһалалсажа, мүнөө болотор ябалсаа даа.

Үринэрын эбии, төөбиитэеэ адли сэсэн мэргэн, сагаан һайхан сэдхэлтэй, урихан налгай абари зантай, бурхантай, буянтай, элүүр энхэ ябахыень үрөөнэб даа.

Александр ШАГДУРОВ
Захаминай Дүтэлүүр нютаг .

ШҮҮМЖЭЛНЭ ГҮБ ДАА

Аадарай дуһалнууд уһанай тальянда
хатар табихадаа
Амидын жаргалые үдхэжэ байһанаа
мэдэрнэ ха гү?
Үндэр наһатын үнэтэ үгэнүүдээ
үгүүлэжэ ябахада
Үри хүүхэдэйн урдахи харгынь
арюудана ха гү?
Мүнхын ханилые һэмжэн үүлэдтэй
эдлэжэ ябаһан
Мүнгэн сагаан һарын толон
жэгтэй һайхан.
Хуби заяанай мананда төөриһэн
амитан бүхэндэ
Харгы замайн залааша байһандань
жэгтэй һайхан.
Парьдагай үндэртэ хангал татаһан
сагаан далиие
Хүйхэр нэгэнэй һобхотой жэшэхэнь
угаа гайхалтай
Зарим нэгэнэй «халуунаар хайрадаг
халаахай ногоонһоо»
Зүгын тоһые зүндөө буйлуулхань
үнэхөөр сэнтэй.
Хэзээ анханһаа хүйтэ нойтониие
дабажа гараһан
Хара тэрлигтэй һарлаг малые
юутэй жэшэхэб?
Ами табихаар амбан хоолоор
батайлуулжа үдэһэн
Абын эрхүүдэйн ашяа харюулхынь
хэн үзэхэб?
Сэбэршые сэгсэшые гэртээ гэргэтэй
эрын толгойе
Сэхын хэлэхэдэ, гоохон дангина
эрьюулээд лэ байха
Харин дуранай түүдэг хододоо

носоодог нүхэртэй эрэ
Хахуулиш хаяа һаа
дэгээндэ орохогүй,
этигэл дабаха.
Гунхан найгаһан сэсэгүүдые
харахадаа хоёр нүхэдэй
Ганса бодолдо абтаа гэхэдэ
алдуу болохо,
Ундаар ядараад гунхаа гэжэ
нэгэнэйн бодоходо
Маниие хүндэлжэ дохино гэжэ
нүгөөдэнь баясаха.
Амидын жаргалые эдлэжэ ябахадаа
амитан бүхэнэй
Ажа амидаралай жолоотой
таарахань орёо байха
Тиимын тула, хубиин харша соо
тэршэлээ табибал
Табаш алхангүй торожо унаха
байдал тогтохо.
Бэрхэшээл гаталха шэдитэй болобол
дугы дэлгээд,
Булга арюухан дабшаха бэлэйбди
наһанай харгыгаар
Бурханай заяаһан бэеые голонгүй
хубияа эдлээд,
Бүгдэ амгалан хэмжүүртэ хаһаяа
эдлэхэ бэлэйбди
Бадма лёнхобые баглаа хэхэсэ
суглуулжа ябахадаа
Бэлэг бариха түсэбтэй хадаа
ами таһалнаш,
Дэмы балай ургамал бүхэниие
гэмтээхэ ябадал
Дайдын шэмэгэй
дайсантай жэшэмээр,
ойлгожо ябаарай.
РОЗА НАМЖИЛОВА

ХАНДАЖАП ЦЫРЕНОВ

ХОНГООДОРОЙ ТООНТО
МҮНХЭ

Булган талата Буряадаа
Бугым хүгжэмтэ аялгаар
Буурал хангайн шэмэгээр урыалхан,
Байгаалийн зэндэмэни хэшэгтэй
арадни.

Зэлэ татахан урихан дайдая
Зэдэ, Сэхир эжын мүнхэ булагаар
Зүрхэ сэдхэлээ ханатараа хүртэһэн,
Зулгыхан хүбүүд, басагаднай
урматайл.

Үзэлэй хайхан байгаалиһаа
Үлгын дуута аялгаар
Үелһэн дуранай суранзанай хүсэндэ
Үндэр нютагаа холонгоор толотуулнал.
Домогтойхон хангайгаа
Дуунай хайхан хүгжэмөөр

Дүлэтэ мориной хатараанда
Дуулажа барашагүй шэдитэйгээр
урмашуулнал.

Алдартай суутай Байгал далайгаа
Арбан гурбан ноёдой дурдалгаар
Алтан наранай элшээр жэгнэһэн
Агуу сэхэ Хонгорой тоонто мүнхэл.

Молор хайхан Мундаргамнай
Мүнхэ тэнгэрийн туяагай үнгөөр
Морин хуурай хүгжэмөөр
арюудхагдаһан

Мүргэлтэй гуламтаа хонгоодор
хүгжөөхэл.

Буйнтайхан аба эжыгээ
Баян хэшэгтэй үрээлээр
Булта зоной хүндэлхэн
Баран манай зорилгол.

АРЮНА БАДМАЖАПОВА

ДУРАН

Хэрэггүй бодолнуудһаа хашараад,
Хуби заяагаа харааш.
Пүниин хүнэһэндэ хашхараад,
Понор мүшэдые тарааш
Нэгэтэ ойлгохош. Дэлхэйн дурые
Пэлгэхэ юумэн түрөөгүй юм.
Пүгэдэн зогсохош. Дуранай урда
Үхэлэй харанхышые хүсэгүй юм.

* * *

Тойроод хэншые, юуншые үгы .
Тариһан набша сээсгүүдни ургаагүй.
Хаа-хаанагүй шарайеш бэдэрээб.
Харыш! Шамда өөрөө ерээб...
Үглөөнэй саһан нюдэ харгана.
Үдэшин бодолнууд сэдхэл маргана.
Үбэл зунгүй шарайеш бэдэрээб.
Үнэн сэхээ хэлэхээ ерээб...

... БҮ ДАЙРА

Намда бү найда...
Нэгэтэ
Нэгэндэ
Нүхэдөө суглуулжа,
Намайе «Суурхуулжа»,
Найр наадаараа
Нэрыем бү дайра.

* * *

Урмаа хухарһан шарайгаар
Ута харгыда үдэшэхгүйб.
Зорюлдаг шүлэгэй маягаар
Заяанайш утаһа гүрэхгүйб.
Уулзахаяа нэгэтэ ханабал
Урилгагүй ерэжэ ороорой.
Зол жаргалай таһарбал
Зүүдыем манажа хоноорой.

САНЖАЙЖАП БАНЗАРАКЦАЕВ

Захааминай газар дээгүүр урладаг Зэдэ голой XVI-XX-хи зуун жэлнүүдэй түүхэ, домог. Сэсэн хаанай бэлэдхэл

(Үргэлжсэлэл)

Эртэ уряа сагта Хитад, Росси, Монгол гурбан ехэ гүрэнүүдэй хоорондо хилэ гэжэ тэмдэг үгы байгаа. Гурбан гүрэнүүдэе хоорондо хилэ байгуулха ушар бии болоо. Баруун үргэн уужам губи тала дайдатай Халха Монголой Сэсэн хаан гүрэнэйнгөө газар дайдые үргэн зандань үлээхэ гэжэ ехэ ажал ябуулхан түүхэтэй юм. Монголой суута Хүбсэгэл далайн зүүн тээшэ ямар газар дайда байнаб гэжэ шэнжэлжэ ерэхыень 3-ан аяншадые ябуулхан байна. Хүтэлбэрилэгшэнь Галсан, гэшүүд: Содбо, Шэмэрүүн. Халха Монголой эзэн Сэсэн хаан, эдэ гурбанай тайлбарилханай ёһоор Монголой хойто хада уулата газарые Зэдэ уһанай баруугаар Ёлын үндэр харьдагаар багсаажа, хилын шугам зураха хуули гаргаһан түүхэ Монгол орондо бии. Энэ заагдаһан хилын шугам хаража Сэсэн хаан 1727 ондо Монголой газар

дээрэ Бүүри уһанай хажууда август харын 20-ой үдэр, гурбан гүрэнэй хоорондо баталагдаһан хэлсээндэ (договорто) гараа табиһан бэлэй.

Энэ хэлсээнэй ёһоор хилэ зааһан 87-оон шулуу суглуулжа, сомоһон обоонууд (маяк) хилэ дээгүүр табигдаһан юм. Энэ обоонууд 1728 онһоо нэгэ жэлэй туршада хэгдэһэн. Санагын сомоной мэдэлдэ байдаг Баруун дооно Хэстын дабаан дээрэ тодхогдоһон обоо мүнөөшье байдаг.

Газартаа шэнгэжэ, харагдахаар муу болонхой. 1970-аад оноор хилын

шугамые шэнэлжэ, де-маркаци хэхэдэ Санагын совхозой директор В.Ж. Цыренов, адуушан С.Д. Цыренов хоёр Хяагтын погранотрядай начальник вертолёдоор ошожо, энэ маяк харааһэн. СССР, БНМАУ-гай хилые найнаар мэдэнэт, найнаар харанат гэжэ 1973 ондо Забайкалийн погранична округ хоёр Цыреновуудые хүндэлэлэй грамотануудаар шагнаһан юм:

Грамота

Награждается

ЦЫРЕНОВ

Владимир Жамсуевич

директор совхоза «Санагинский» за активную

помощь пограничникам в охране государственной границы.

Заместитель
начальника войск
Забайкальского
пограничного округа,
Генерал-майор
П. Ракулин.

18 октября 1973 г.

Манай Захааминай аймагай газар дайда энэ ехэ хэлсээндэ орожо, Россин гүрэнэй хилэ хараха ехэ уялгатай болоо. Манай Зэдэ уһан гүрэнэй хилэ хараха албанда тон ехэ үүргэ дүүргэдэг болоо һэн. 1728 онһоо Зэдэ уһа зубшажа баруун хажуугаар гүрэнэй хилын бии болоходо, Зэдэ уһа зайлгаад, Россин гүрэн хилэ хараха караулуудые табья: Харасаагай, Цээжын, Сахирай, Модон хүлэй, Шара-Азаргын, Санага булагай. Эдэ караулуудта хасагууд алба хэдэг байгаа. СССР-гүрэнэй бии болоходо хилэ хараха караулууд үгы болоо. Хилэ хараха «Застава» – гүрэнэй зэбсэгтэ хүсэн, хилэ хараха болоо һэн. Совет засагай тогтохоһоо урид Зэдэ уһаа дахажа, нүүдэл ажабайдалтай айлнууд олоороо Зэдэ голдоо байрладаг байһан. Хаана гэр барихада, малдаа дал, хорёоогоо барижа

болоходо, тэндэл байраяа буусаяа түхэрдэг байгаа. Байра буусануудын бэе бэенһэнь холохонуур байха.

ЗЭДЭ УҺАНАЙ ХХ ЗУУН ЖЭЛЭЙ ТҮҮХЭ

Совет засагай бии болоходо, Захааминай аймагай зүблэлтэ сомонуудай байгуулагдахандаа Санагын зон шэнээр ажамидарха болоходоо нэгэдэл, колхоз байгуулаа. Санагын Хужар нютагта Сталинай нэрэмжэтэ колхоз бии болоо. Санага Булагта «Коминтерн» колхоз тодороо. Нютагай зон бүгэдөөрөө Санагын сельсоветтэ хабаатай болоһон. Хужар нютагай зон Сталин колхозой гэшүүд боложо, нэгэ дороо сугларжа зэргэлээ айлнууд бии болоо һэн. Колхоздо мүнхэ эдлэжэ байха, газар уһанай хубаарин болоходо, «Межевани» хэгдэжэ гүрэнэй хуулиин ёһоор мүнхэ эдлэжэ байха гэхэн данса саарһанай үгтэхэдэ Зэдэ голой эхин тала бүгэдөөрөө Сталин колхозой мэдэлдэ ороһон. Сталин колхоздо Зэдэ уһанай 95 км утань үгтэхэн. «Коминтерн» колхоздо 100 км ута Зэдэ

уһан тушаагдаа. Санагын сельсоветэй газар дээрэ Зэдэ уһанай утань 195 км. Саашадаа Ёнгорбой нютагай мэдэлдэ ородог.

ЗЭДЭ ГОЛОЙ БАЙГААЛИ

Зэдэ гол Хонгор уулын Парьдагһаа эхэе абадаг. Парьдагһаа эхитэй хадаа, зунай халуун июнь нарын тэнгэхэ эхилдэг. Намартаа эртүүр дулаагаа алдадаг. Ногооной ургаса орой эхилхэ, эртүүр хагдаржа эхилхэ. Ногоонойнь шэмэ шүүһэн сэгнэшэгүй хурса, малнууд эндэ бэлшэхэдээ түргэн саг соо таргалдаг. Энээгээрээ бэшэ бэлшэрийн газарнуудһаа онсогой илгардаг юм. Сталин колхоз Зэдэ голоо дахажа: Зэдын эхин, Ешын гүбөө, Хальтаруухай, Хара үхэр, Унтаахан гэхэн газарнуудта малай гүүртэнүүдэй үбэлдөө байха байрануудые барижа, зундаа ногоогын сабсажа, үбэлдөө малдаа эдиюлхээ бэлдэдэг. Томо буусануудтай болоһон байна. «Коминтерн» колхоз Дотоожодо, Зузайханда, Улаан шулуунда, Урда бэе гэхэн газарта байратайнууд байгаа.

(Үргэлжэлэлын удаахи дугарта)

«Нажалуурыешье олоод яалай...»

Хуушан «Үнэнэй» секретариат соо ёозогүй томо диван байдаг хэн. Нэгэтэ тэндэ ороходом, пропаганда болон агитациин таһагта хүдэлдэг Б.Ш. Ванчиков харюусалгата секретариин орлогшо О.П. Цыреноваһаа асуужа байба:

– Дивантай хайшаа орошооб?

Ольга Потельхоновна үгэ бэдэржэ холо ошохо бэшэ даа, абаһаар хэлэбэ:

– Энэ диван хараад, һажахаа һананат гээд газар шэдэжэрхёо...

– Хэнтнай һажадаг юм?

– Раднажаб лэ гүб даа, нюдэндөө бөөһэтэй һуухаа һанадаг, – гээд, выпускаю-

щаар хүдэлдэг шарьяа нарьяа дуутай Т.М. Санжиева хажуу тээһээ яаран хэлэбэ.

Баруун урда углууда һуудаг уран зурааша Раднажаб Абидуевич Абидуев шэл дороһоо шэлээрхэнгээр харана. Зоной томо томоор зугаалхада, оройдоошье оролсодоггүй юм хэн.

Иимэ абариеннь мэдэдэг А.Ж. Жамбалдоржиев абаһаар үмөөрбэ:

– Раднажабай зэргын юумэ хээд, сэсэрхэлдээрэйт.

– Юугээ тиитэрынь бүтээжэрхёо бэлэй?

– «Байгал» сэдхүүлэй даабаряар бурханай «Доржо Жодбо» ном хуушан монголоор бэшэнэ. Ямар

каллиграфи гэжэ һананат? Улаан-Үдэ соо, хай, тиймэ хүнэй олодохыс бү мэдэе. Пажалуур хүнэй хэхэ юумэн бэшэ, – гэбэ Александр Жалсанович.

Пүүлдэ журналай гараад байхада харахадам, жэгтэй жэгдэ, амитай мэтэ үзэгүүд һубарилданхай, хүнэй гараар бэшээтэй гэжэ үнэншэхын аргагүй шэнгээр һанагдаа хэн. Ямар бэлигтэй хүнүүд «Буряад үнэндэ» хүдэлдэг байгаа гээшэб!

– Зай, диван хаягдаа. Пажалуурыешье олоод яалай... – гэлдээн болоод, тэрэ ушарнай дүүрээ бэлэй.

Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА дурсан бэшэбэ

БУРЯАД-ОРОД ТОЛИ

арбагаша размахивать.

арбадаха становиться десять раз больше.

арбадахи десятый; **арбадахи нюур** десятая страница.

арбайлгах *допуст.* от **арбайха** растопырить; растрепать, взлохматить.

арбайха растопыриться; растрепаться, взлохматиться, стать дыбом.

арбайша *интенс.* от **арбайха**.

арбалза шевелиться, барахтаться (размахивать).

арбан 1) десять; в *сложн.* десяти;

арбан дабхар а) десятикратный; б)

десятиэтажный; **арбан жэл** десять лет; 2) десятое в названиях чисел месяца);

январин арбанда десятого января.

арбатай десятилетний (о возрасте).

арбуулан вдесятером.

арга 1) средство, возможность, способ, приём; метод, методика; образ (действий); 2) ловкость; уловка, махинация, ухищрение, увёртка, хитрость;

3) выход из положения.

С.М. БАБУШКИН «Буряад-ород толи»

Редакциин хаяг:
671950, Буряад Улас, Закаменск хото,
Ленинэй үйлэ, 42-дохи гэр.
Һарадаа хоёр дахин гарадаг һонин.
Хэһэг 300.
Индекс 59901.
Эмхидхэн байгуулагша:
Захаминай аймагай захиргаан.

Редактор Д.А. Найданова,
суглуулан бүридхэжэ,
алдуунуудыс заһагша, ризограф
дээрэ хэблэгшэ Э.В. Цыдемшилова.
Телефон, факс,
ород газетын редакторай: 4-46-32, 4-30-54
буряад газетын редакторай: 4-30-37
бухгалтерин – 4-31-61.

Хэблэлэй нэгэ хаяхад хуудһан хэмжээтэй.
Толилогонуудга үгтгэһэн тоо ба
баримтануудай, хүнэй, шогагай
нэрэнүүдэй зүб бурууда
авторнуудынь харюусалгатай.
Редакциин хараа үзэл авторнуудай
һанал бодолтой зохилдонги
бэшэ байжа магад.